

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КОВАЛЕВСЬКИЙ МИКИТА АНДРІЙОВИ

УДК 343.9

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпро – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Приватній установі «Науково-дослідний інститут публічного права».

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Шаблистий Володимир Вікторович,
Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,
директор Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Мозоль Станіслав Анатолійович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
проректор;

доктор юридичних наук
Коротюк Оксана Вікторівна,
Київський міський нотаріальний округ,
приватний нотаріус.

Захист відбудеться 21 листопада 2024 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 Дніпровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26.

Автореферат розіслано 18 жовтня 2024 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Василь БЕРЕЗНЯК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Після початку та під час збройної агресії російської федерації проти України органи сектору безпеки та оборони долають безпрецедентні виклики, на які необхідно швидко реагувати. Від комплексності, якості та швидкості реагування на виклики залежить стан забезпечення національної безпеки України, при цьому першочерговим завданням є забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також подальший розвиток демократичної держави, у якій панує верховенство права. Саме потенціал органів прокуратури має пріоритетне значення для забезпечення ключових аспектів демократичної держави, з урахуванням міжнародних стандартів щодо вдосконалення ціннісних орієнтацій, організаційної культури, структури управління та законодавчого регулювання діяльності правоохоронних органів, особливо з урахуванням потреб правозастосовної практики.

Стратегічними пріоритетами органів прокуратури є їх дієвість та ефективність як складової сектору безпеки та оборони, де вони забезпечують національну безпеку України, зокрема громадську безпеку й порядок, протидіють злочинності з урахуванням ключових цілей та відповідно до стандартів прав людини і основоположних свобод; послідовна кримінальна політика, головною у якій є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого; оперативність кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів і принципу верховенства права; система управління, орієнтована на результат відповідно до встановлених пріоритетів; комплексна цифрова трансформація, а також відкритість, прозорість, підзвітність і незалежність¹.

Функціонування компетентної системи органів прокуратури у складі сектору безпеки і оборони України стане передумовою стабільного розвитку держави та суспільства, а також забезпечить оперативний та ефективний супротив та реагування на безпечові виклики, в яких опинилася Україна та її громадяни. Саме тому органи прокуратури є ключовою інституцією, що залучена до процесу запобігання злочинності в умовах збройного конфлікту. Кримінологічна діяльність органів прокуратури реалізується у формі кримінологічного нагляду за дотриманням органами досудового розслідування вимог законодавства щодо виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, а також під час безпосередньо кримінологічної діяльності прокурора.

Органи прокуратури є головними суб'єктами координаційної діяльності запобігання злочинності, а також процесу застосуванням комплементарного принципу переслідування, за умовами міжнародні суди для переслідування за

¹ Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

воєнні злочини мають комплементарний характер до національних судів, тобто виступають доповненням, а не заміщенням національної юрисдикції. Це дозволяє притягнути винних у вчиненні воєнних і міжнародних злочинів до відповідальності, і основний тягар цієї діяльності опинився саме на плечах органів прокуратури. Саме органи прокуратури є основною інституцією, яка займається накопичуванням доказів міжнародних злочинів, що вчиняє рф в Україні, а також комунікує та максимально співпрацює з Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду з метою забезпечення притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах осіб, до відповідальності засобами національних органів розслідування, прокуратури і суду.

Органами прокуратури у 2023 р. зареєстровано 138 044 злочини, пов'язані з агресією рф та 119 071 воєнні злочини. Встановлено, що загинуло 11 673 цивільні особи, поранено 18 336 поранено; зафіксовано загибель 551 дітей і 1 368 поранених. За період збройного конфлікту прокурорами встановлено, що примусово переміщено та депортовано понад 19 500 українських дітей.

Розпочаті провадження стосовно вчинення воєнних злочинів за фактами знищення та пошкодження 141 035 об'єктів цивільної інфраструктури. Повідомлено про підозру 472 особам за вчинення воєнних злочинів (ст. 438 КК), направлено до суду акти щодо 314 осіб, засуджено 73 особи. За магістральною справою щодо злочину агресії повідомлено про підозру 684 особам, направлено до суду обвинувальні акти щодо 410 осіб, засуджено 138 осіб [100]. Важливим напрямком діяльності органів прокуратури є запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. Зокрема зафіксовано 292 факти СНПК, з них сексуальне насильство вчинено щодо 103 чоловіків, 189 жінок, щодо 1 хлопця та щодо 14 дівчини. Найбільша кількість випадків вчинялась в Херсонській області (96), Донецькій області (75) та Київській області (57).

Проблеми протидії злочинності у контексті діяльності правоохоронних органів у своїх працях висвітлювали такі вітчизняні вчені: О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.С. Батиргарєєва, В.М. Бесчастний, Є.М. Блажівський, В.І. Борисов, А.А. Вознюк, Є.О. Гладкова, Б.М. Головкін, Н.О. Гуторова, В.К. Гришук, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.П. Ємельянов, М.В. Карчевський, І.В. Козич, Т.В. Корнякова, О.М. Костенко, І.М. Копотун, В.В. Кузнєцов, О.М. Литвинов, І.Б. Медицький, С.А. Мозоль, А.А. Музика, Ю.В. Орлов, Н.А. Орловська, Є.О. Письменський, В.М. Руфанова, В.В. Сокурєнко, О.О. Степанченко, Є.Л. Стрельцов, В.П. Тихий, В.О. Туляков, А.Є. Фоменко, П.Л. Фріс, С.О. Харитонов, П.В. Хряпінський, В.В. Шаблистий, В.І. Шакур, І.С. Яковець, Н.М. Ярмиш та багато інших.

Слід окремо виділити докторську дисертацію О.С. Іщука «Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України» (м. Харків, 2016 р.).

Дослідження зазначених та інших вчених заклали науковий фундамент для розуміння сутності процесу протидії та запобігання злочинності. В Україні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту не досліджувалися.

Проблема злочинності в умовах збройного конфлікту актуалізувалася після початку повномасштабного вторгнення. Особливого значення набуває дослідження ролі органів прокуратури у процесі реагування на виклики, що виникли під час збройної агресії, оскільки саме органи прокуратури реалізують повноваження щодо захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Зазначені обставини обумовили необхідність вирішення наукового завдання у вигляді комплексного дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту та вироблення науково обґрунтованих заходів з удосконалення такої діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація спрямована на подальшу реалізацію положень Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII; Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 року № 311/2008; рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 року «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні», введеним в дію Указом Президента України від 16.06.2015 р. № 341/2015; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 (ціль 17); Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р (ціль 4); Стратегічного плану щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки, затвердженим Генеральним прокурором 15 вересня 2023 р.; Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженого Указом Президента України від 11.05.2023 № 73/2023.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є з'ясування кримінологічних засад діяльності органів прокуратури України в умовах збройного конфлікту та формулювання, на цій основі, пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі *завдання*:

- окреслити стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- розкрити понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- систематизувати методи наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- дослідити правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- висвітлити організацію запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- з'ясувати стан та заходи запобігання кримінальних правопорушень

органами прокуратури в умовах збройного конфлікту;

– проаналізувати досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури;

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері правового регулювання діяльності держави в особливий період.

Предмет дослідження – кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

Методи дослідження. Під час дослідження було використано різні загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Основним методом став *діалектичний* – використовувався для дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту у порівнянні зі звичайними умовами функціонування цього правоохоронного органу (підрозділи 1.1-1.3); *формально-логічний* використано для визначення ключових понять, пов'язаних із кримінологічними засадами діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, обґрунтування авторських пропозицій (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2); *системного аналізу* – для визначення сутності кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту у порівнянні із досвідом діяльності прокуратури європейських країн щодо запобігання злочинності (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1, 3.2); *догматичний* – під час формулювання пропозицій з вдосконалення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту (підрозділи 2.1, 3.1); *статистичний* метод – для опрацювання емпіричної бази (підрозділи 2.2, 3.1) та ін.

Емпіричну основу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за період збройного конфлікту; програмні рішення органів влади з питань протидії злочинності та запобігання злочинам; узагальнення результатів прокурорської, слідчої та судової діяльності в умовах збройного конфлікту; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації та інших правоохоронних відомств України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням в Україні, яке присвячене вирішенню теоретичних та прикладних проблем кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. У роботі сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- запропоновано кримінологічними засадами діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту розуміти основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень у період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності;

- обґрунтовано необхідність розробки та прийняття Загальнодержавної програми запобігання злочинності на період воєнного стану, що враховувала б зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту;

- доведено доцільність переймання позитивного досвіду європейських країн, що нормативно закріплюють кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання (Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія);

удосконалено:

- аргументацію необхідності нормативного врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройним конфліктом;

- основні вектори організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, основним із яких є планування діяльності, спрямованої на підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів з регіональними прокуратурами та правоохоронними відомствами; визначення завдань для нижчестоящих прокуратур; координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; проведення оперативних нарад з метою обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури; аналіз статистичних даних про злочинність в умовах воєнного стану тощо;

- основні форми запобіжної діяльності органів прокуратури у формі координаційної діяльності: координаційні та спільні наради; спільні стабілізаційні заходи на деокупованих територіях; робочі зустрічі; спільні робочі групи; заслуховування стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій з удосконалення запобіжної діяльності тощо.

дістало подальшого розвитку

- твердження, що значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності;

- пропозиція, щодо доповнення ч.1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» п. 5 – «запобігання кримінальним правопорушенням»;

- наукова позиція щодо доцільності створення міжвідомчої Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності в умовах збройного конфлікту;

- положення про необхідність підвищення ефективності запобіжна діяльність щодо воєнних злочинів проти довілля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства нормативного закріплення засад кримінологічної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;

- *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності кримінологічної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;

- *освітньому процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути використані при викладанні навчальних дисципліни «Запобігання кримінальним правопорушенням Національною поліцією» «Актуальні проблеми кримінології» та ін.;

- *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень у кримінологічній галузі, зокрема щодо дослідження детермінант злочинності в умовах збройного конфлікту, заходів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, обумовленим збройною агресією.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації, що становлять наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступу на міжнародних науково-практичних конференціях: «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.); «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 07–08 лютого 2024 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано сім праць, чотири статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, одна стаття у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, дві тези доповідей.

Структура та обсяг роботи обумовлена метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків списку використаних джерел і додатка. Повний обсяг дисертації – 194 сторінки, з яких: 160 – основний текст, 2 – додаток, 19 – список використаних джерел (158 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження та характеризується ступінь її наукової розробки, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наводяться дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту» містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту»* констатовано, що органи прокуратури є важливою ланкою правоохоронної сфери, відтак їм властива функція протидії злочинності, яка реалізується у формі диференційованих заходів на спеціально-кримінологічному рівні. Саме тому кримінологічні засади органів прокуратури перебувають у фокусі уваги вітчизняних дослідників. Проблематика кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту окремо не досліджувалась та не виступала об'єктом наукових досліджень.

У підрозділі 1.2 *«Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту»* доведено, що кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту ґрунтуються на загальних засадах діяльності прокуратури. Діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це реалізація органами прокуратури покладених на них повноважень у відповідності до закріплених засад, що вчиняється в умовах збройного конфлікту, який виник в результаті збройного зіткнення між державами.

Дисертантом доводиться те, що кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень в період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності.

У підрозділі 1.3. *«Методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту»* констатовано, що вона представляє собою систему взаємопов'язаних наукових принципів, методологічних підходів та методів, які у своєму органічному взаємозв'язку спрямовані на отримання науково істинних результатів дослідження.

Аргументовано, що методологію кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту складають: 1) система принципів пізнання, що мають найвищу імперативність для дослідника; 2) наукові підходи, які визначають зміст, ракурс та стратегію наукового дослідження (діалектичний, методологічний, антропологічний, аксіологічний, комплексний, цивілізаційний, системний, синергетичний); 3) методи (ті що витікають з філософського діалектичного методу; загально наукові, методи інших наук та конкретно наукові), які забезпечують отримання наукових знань по досліджуване явище правової дійсності.

Розділ 2 «Правове регулювання та організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту» констатовано, що систему нормативно правових актів, які регулюють діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту умовно утворюють такі групи нормативно-правових актів: 1) нормативно правові акти, в яких визначено основні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. 2) нормативно правові акти, які визначають правові підстави функціонування, перелік повноваження спеціальних підрозділів прокуратури, які здійснюють запобігання злочинам в умовах збройного конфлікту. 3) нормативно правові акти, які визначають правові підстави взаємодії між органами правопорядку, територіальними громадами, населенням та органами прокуратури в умовах збройного конфлікту; 4) нормативно-правові акти, що закріплюють основні засади міжнародного співробітництва органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Саме останній блок нормативно-правових актів в якнайбільшій мірі торкається питань документування міжнародних злочинів, взаємодії з міжнародними інституціями для забезпечення протидії міжнародними злочинам та притягнення до відповідальності винних осіб.

У підрозділі 2.2 «Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту» вказано на те, що формами організації запобіжної діяльності органів прокуратури є: 1) розподіл повноважень між керівниками різного рівня, 2) діяльність структурних підрозділів; 3) взаємодія структурних підрозділів; 4) підготовка та розгляд документів, 5) прийняття організаційно-розпорядчих актів, 6) планування роботи; 7) виїзд до підрозділів прокуратур; 8) виклик керівників та працівників прокуратур до прокуратур вищого рівня; 9) підготовка та проведення нарад; 10) контроль виконання; 11) аналітична та методична робота.

Процес організації запобіжної діяльності органів прокуратури складається з таких стадій: 1) планування з метою підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів, відповідність потребам сьогодення та викликам практичної роботи; 2) координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; 3) проведення оперативних нарад з метою обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури; 4) складання завдань для нижчестоящих прокуратур; 5) аналіз статистичних та інших даних, вивчення та узагальнення практики реалізації повноважень прокуратури та застосування законодавства; 6) розробка загальних методичних рекомендацій для прокурорів та інших документів методичного спрямування задля забезпечення однакового застосування норм законодавства України під час здійснення прокурорської діяльності та з урахуванням реальних потреб практичної роботи обласних та окружних прокуратур структурним підрозділам; 7) впровадження методичних документів у практичну діяльність із метою підвищення її ефективності, покращання якості реалізації прокурорами наданих законодавством повноважень; 8) контроль за повнотою, якістю та своєчасністю виконання завдань і доручень керівництва відповідної прокуратури та прокуратур вищого рівня, планів роботи,

рішень нарад, організаційно-розпорядчих актів, з використанням різних форми та методів контролю.

Розділ 3 «Запобіжна діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в умовах збройного конфлікту» констатовано, що запобіжна діяльність органів прокуратури відіграє вагомую роль в загальнодержавній превентивній системі. Умови збройного конфлікту, який виник внаслідок збройної агресії РФ сприяло суттєвій трансформації та зростанню запобіжного навантаження органів прокуратури. Спеціалізовані повноваження щодо запобігання кримінальним правопорушенням в умовах збройного конфлікту реалізують Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту та Спеціалізована екологічна прокуратура. Основні форми запобігання кримінальним правопорушенням реалізуються в процесі координаційної діяльності у виді: координаційних та спільних нарад; робочих зустрічей; спільних робочих груп; заслуховувань стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій до вдосконалення запобіжної діяльності тощо.

У підрозділі 3.2 «Закордонний досвід кримінологічної діяльності органів прокуратури» доводиться, що діяльність органів прокуратури України найбільш схожа з групою держав, які входять до моделі з домінуючою функцією кримінального переслідування (Данія, Естонія, Польща, Словенія, Фінляндія, Чехія, прокуратура яких є органом, віднесеним до виконавчої влади).

Встановлено, що органи прокуратури таких країн, як Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія містять нормативне закріплення повноважень щодо здійснення запобігання злочинності та мають повноваження щодо участі в розробленні заходів запобігання злочинності. Аргументована доцільність запозичення досвіду країн, що передбачають кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання конкретного наукового завдання, що виявляється у з'ясуванні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, а також виробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення окремих положень законодавства та превентивної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, на основі чого сформульовані наукові висновки, пропозиції та рекомендації, спрямованих на досягнення поставленої мети, а саме:

1. Проблематика кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту окремо не досліджувалась і не виступала об'єктом

наукових досліджень. Це свідчить про необхідність наукових розробок діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

2. На науково-теоретичному рівні до цього часу не виокремлено як окремий вид кримінологічну діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проте кримінологічна діяльність органів прокуратури виступала об'єктом наукових розробок вітчизняних дослідників. Не розробленими є концептуальні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту на різних рівнях запобігання злочинності. Комплексні монографічні дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту відсутні. Жодної теми дисертацій не закріплено та відсутні публікації з цієї тематики.

3. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту ґрунтуються на загальних засадах діяльності прокуратури. Засади та принципи в аспекті діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є тотожними поняттями.

4. Діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це реалізація органами прокуратури покладених на них повноважень у відповідності до закріплених засад, що вчиняється в умовах збройного конфлікту між державами.

5. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій і реалізації своїх повноважень у період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності.

6. Фундаментальне значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності.

7. Законодавчо кримінологічні засади діяльності органів прокуратури не сформульовані, оскільки з переліку функцій прокурорів виключено положення щодо складання подання про усунення причин та умов кримінального правопорушення, хоча фактично, прокурор у процесі реалізації своїх повноважень, зокрема в ході процесуального керівництва досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення, представництва та нагляду з'ясовує криміногенні детермінанти. Саме кримінологічний аспект діяльності органів прокуратури дозволяє забезпечити належний захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави від окремих суспільно-небезпечних посягань та злочинності в цілому.

8. Методологію кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту складають: 1) система принципів пізнання, що мають найвищу імперативність для дослідника; 2) наукові підходи, що

визначають зміст, ракурс та стратегію наукового дослідження (діалектичний, методологічний, антропологічний, аксіологічний, комплексний, цивілізаційний, системний, синергетичний); 3) методи (ті що базуються на філософському діалектичному методі; загальнонаукові, методи інших наук і спеціально-наукові), що забезпечують отримання наукових знань по досліджуване явище правової дійсності. Усі ці елементи системи дозволяють досягти мети дослідження та з'ясувати сутність кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

9. Доведено доцільність доповнення ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» пунктом 5 – «запобігання кримінальним правопорушенням». На сьогодні ні Закон України про прокуратуру», ні Кримінальний процесуальний кодекс України не містять вказівок на такі повноваження прокурора, як запобігання злочинам, виявлення причин та умов їх скоєння, необхідність вжиття заходів щодо нейтралізації криміногенних детермінант, тощо. Отже, прокурор, здійснюючи нагляд зв дотриманням законності органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування у формі процесуального керівництва, реалізує комплекс дій щодо запобігання кримінальним правопорушенням під час кваліфікації кримінального правопорушення, вивчення матеріалів кримінального провадження, перевірки повноти та законності проведених процесуальних дій, усебічності та об'єктивності розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, оскарження судових рішень у порядку, передбаченому КПК України. Реалізується функція запобігання злочинності і під час реалізації повноважень щодо координації діяльності правоохоронних органів. Саме під час координаційних нарад заслуховується інформація щодо діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності.

10. Встановлено, що існує необхідність юридично врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування; розробці та затвердженні Загальнодержавної програми запобігання злочинності на період воєнного стану, що враховувала б зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту. На підставі Загальнодержавної програми запобігання злочинності мають прийматися регіональні програми з урахуванням особливостей регіону, безпекової ситуації, а також рівня загострення збройного протистояння в конкретній місцевості.

11. Доведено доцільність внесення зміни до чинних регіональних програм відповідно викликів, які зумовлені існуванням збройного конфлікту. Більшість з них прийнято до початку повномасштабного вторгнення та не враховують зміни суспільних відносин і криміногенних чинників, обумовлених воєнними станом. До того ж вони не враховують нових пріоритетів діяльності

прокуратури, зокрема Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами, якою суттєво оновлюється концепт співпраці прокурорів із органами місцевого самоврядування. Зокрема, дещо зміщується акцент із координуючої роль відомства на співпрацю з метою запобігання кримінальним правопорушенням та покращення рівня життя населення громади завдяки зменшенню рівня злочинності в регіоні.

12. Аргументовано пропозицію щодо розробки міжвідомчої інструкції, що регулювала б питання взаємодії органів прокуратури, поліції, соціальних працівників, медиків, психологів, юристів та інших фахівців під час реалізації спільних заходів на деокупованих територіях, а також під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту.

13. Встановлено, що основними векторами організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є: планування діяльності, спрямованої на підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів з регіональними прокуратурами та правоохоронними органами; визначення завдань для нижчестоящих прокуратур; координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; проведення оперативних нарад з метою обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури; аналіз статистичних даних про злочинність в умовах воєнного стану; узагальнення практики діяльності органів прокуратури щодо виявлення проблемних моментів та підвищення ефективності в майбутньому; методичне забезпечення роботи прокурорів, спрямоване на уніфікацію підходів у діяльності прокурорів під час застосування законодавства; контроль за повнотою, якістю та своєчасністю виконання завдань і доручень керівництва відповідної прокуратури та прокуратур вищого рівня, планів роботи, рішень нарад, організаційно-розпорядчих актів, з використанням різних форми та методів контролю тощо; вивчення та систематизації аналітичних, історичних матеріалів, наукової літератури, нормативних актів, міжнародних досліджень.

14. Метою організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є зниження рівня негативного впливу криміногенних детермінант, зумовлених збройним конфліктом, на рівень, динаміку, структуру та інші показники злочинності, притягнення до передбаченої відповідальності винних осіб, а також впровадження людиноцентриського підходу до постраждалих осіб. Потребує уніфікації нормативне забезпечення діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту з метою відображення специфічних форм та видів діяльності в умовах збройного конфлікту.

15. Існує необхідність постійного моніторингу та аналізу показники злочинності в умовах збройного конфлікту. Ця інформація дозволить скорегувати напрямки, спрямованість та інтенсивність діяльності органів прокуратури з метою підвищення показників ефективності їх діяльності, планування та реалізації запобіжних заходів, координації діяльності у сфері протидії злочинності удосконалення нормативних і відомчих актів, що стосуються

організації діяльності прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проблемами взаємодії є: недосконале змістовне правове забезпечення; недосконалі організаційні засади взаємодії і координації; недостатньо врегульовані питання організаційного та міжнародно-технічного забезпечення; нечітке розмежування компетенції та повноважень як всередині прокуратури, так і з зовнішніми суб'єктами взаємодії

16. Запобіжна діяльність органів прокуратури відіграє вагомий роль у загальнодержавній превентивній системі. Умови збройного конфлікту, який виник внаслідок збройної агресії РФ сприяло суттєвій трансформації та зростанню запобіжного навантаження органів прокуратури. Спеціалізовані повноваження щодо запобігання кримінальним правопорушенням в умовах збройного конфлікту реалізують Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту та Спеціалізована екологічна прокуратура.

17. Основними підрозділами Офісу Генерального прокурора, що здійснюють запобігання міжнародним злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту є: Департамент міжнародно-правового співробітництва; Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту; Координаційний центр підтримки потерпілих та свідків.

18. Під час здійснення процесуального керівництва досудового розслідування воєнних злочинів виникають проблемні питання під час кримінально-правової кваліфікації артилерійських обстрілів, мінування, заподіяння смерті людині, інших діянь фізично затриманих представників держави-агресора.

19. Потребує підвищення ефективності запобіжна діяльність щодо воєнних злочинів проти довікля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі) тощо.

20. Основні форми запобігання кримінальним правопорушенням реалізуються в процесі координаційної діяльності у виді: координаційних та спільних нарад; робочих зустрічей; спільних робочих груп; заслуховувань стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій до вдосконалення запобіжної діяльності тощо.

21. Під час процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення прокурори уповноважені здійснювати нагляд за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у частині запобігання, виявлення і припинення кримінальних правопорушень, тим самим здійснюючи запобіжний вплив на злочинність.

22. Пріоритетним і таким, що потребує вирішення питання розроблення, затвердження та введення в дію Національного плану із запобігання (превенції) злочинності, розрахованого на три роки, на підставі якого приймалися би щорічні регіональні та місцеві програми запобігання (превенції) злочинності. Це дозволило б тримати злочинність під контролем правоохоронних органів та

інтегрувати діяльність усіх задіяних суб'єктів загально соціального-та спеціально-кримінологічного запобігання задля забезпечення запобіжної мети.

23. Доцільним є запозичення досвіду країн, де передбачено кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання. На міжнародному рівні відсутній єдиний уніфікований стандарт організації та функціонування органів прокуратури. Відповідно імплементація позитивного зарубіжного досвіду може бути ефективною лише з врахуванням історичних, культурних та правових процесів держави та бути адаптованим до особливостей існування та функціонування суспільства.

СПИСОК публікацій здобувача ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ковалевський М.А. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 123-128.

2. Ковалевський М.А. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6(42). С. 290-294.

3. Ковалевський М.А. Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 188-191.

4. Ковалевський М.А. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. 567-571.

5. Ковалевський М.А. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 188-193.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Ковалевський М.А. Основні напрямки взаємодії органів прокуратури України та Міжнародного кримінального суду в умовах збройного конфлікту України. Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 20–21 квітня 2023 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 121–123.

7. Ковалевський М.А. Сучасний стан запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, вчиненим в умовах збройного конфлікту. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ,

07–08 лютого 2024 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 71–73.

АНОТАЦІЯ

Ковалевський М.А. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури України в умовах збройного конфлікту. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Дніпро, 2024.

Дисертацію присвячено з'ясуванню кримінологічних засад діяльності органів прокуратури України в умовах збройного конфлікту та формулюванню, на цій основі, пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування.

У роботі вперше запропоновано кримінологічними засадами діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту розуміти основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень у період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності.

Акцентовано увагу на необхідності розробки та затвердження Загальнодержавної програми запобігання злочинності на період воєнного стану, яка б враховувала зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту. На підставі Загальнодержавної програми запобігання злочинності мають прийматися регіональні програми, з урахуванням особливостей регіону, безпекової ситуації, а також рівня загострення збройного протистояння в конкретній місцевості.

Ключові слова: прокурор, збройний конфлікт, злочинність, воєнні злочини, збройна агресія, запобігання, кримінальні правопорушення.

SUMMARY

Kovalevskiy M.A. Criminological principles of activity of the prosecutor's office of Ukraine under armed conflict. – *Qualifying scientific work on manuscript rights.*

The thesis is for candidate degree of of legal sciences in the field 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Dnipro University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Dnipro, 2024.

The dissertation deals with clarifying the criminological basis of the activity of the prosecutor's office of Ukraine in the conditions of armed conflict and formulating, on this basis, proposals for improving the legislation and the practice of its application.

In the work, for the first time, the criminological principles of the activity of the prosecutor's office in conditions of armed conflict are proposed to understand the basic principles, ideas that are guided by the prosecutor's office during the performance of functions and the exercise of their powers during the period of armed conflict with regard to the impact on crime (and certain criminal offenses), its determinants, as well as factors that influence the formation of the criminal's identity, factors influencing the victim's victimhood, as well as the implementation of crime prevention measures.

The expediency of adopting the positive experience of European countries, which normatively enshrine the criminological activity of prosecutor's offices, in particular their obligation to establish the causes and conditions of criminal offenses, as well as the application of prevention measures (Poland, Italy, Hungary, Romania, Czech Republic, Slovenia) has been proven.

The argumentation of the need to normatively regulate the issue of specification of the functions of the prosecutor in the organization of pre-trial investigation, procedural management of pre-trial investigation, supervision of compliance with laws by pre-trial investigation bodies, taking into account the priority areas of combating crime, as well as demarcation of the procedural status of the prosecutor, the head of the prosecution body and the head of the pre-trial investigation body in criminal proceedings regarding criminal offenses related to the armed conflict.

It is necessary to legally regulate the issue of specifying the functions of the prosecutor in the organization of pre-trial investigation, procedural management of pre-trial investigation, supervision of compliance with laws by pre-trial investigation bodies, taking into account the priority areas of crime prevention, as well as demarcation of the procedural status of the prosecutor, the head of the prosecutor's office and the head of the pre-trial investigation body

Attention was focused on the need to develop and approve the National Crime Prevention Program for the period of martial law, which would take into account the changes in the functioning of the prosecutor's office and law enforcement agencies regarding criminal offenses committed in armed conflict. On the basis of the National Crime Prevention Program, regional programs should be adopted, taking into account the peculiarities of the region, the security situation, as well as the level of escalation of armed conflict in a specific area.

Keywords: *prosecutor, armed conflict, crime, war crimes, armed aggression, prevention, criminal offenses.*